

ASPIRACJE INTEGRACYJNE PAŃSTW ŚRÓDZIEMNOMORSKICH - CYPR²

Polityczne problemy w kontekście przyszłego członkostwa w UE

Cypr był od wielu stuleci nękany konfliktami zbrojnymi i aż do XX wieku nie był wolnym państwem. Po II wojnie światowej nasiliły się walki narodowo-wyzwoleńcze spod okupacji brytyjskiej, w rezultacie których 16 sierpnia 1960 r. proklamowano niepodległość Cypru. Ze względu na ciągłe walki między Turkami a Grekami, w połowie lat sześćdziesiątych wprowadzono na wyspę wojska ONZ. W lipcu 1974 r. Cypr przeżył nieudaną próbę zamachu stanu, którego celem było przyłączenie tego kraju do Grecji. Turcja zareagowała wówczas interwencją zbrojną. **Od czasu tureckiej inwazji na Cypr w 1974 r. wyspa jest podzielona na północną część - turecką i południową - grecką.** Mimo otwartego konfliktu rząd w Nikozji od wielu lat stara się o członkostwo swojego państwa we Wspólnotach Europejskich.

Podział wyspy na północną i południową wywołuje nie tylko problemy ekonomiczne, ale również polityczne. Kraje Unii Europejskiej chcą uniknąć konfliktów o podłożu narodowościowo-religijnym, chociaż obecnie można znaleźć wiele tego typu konfliktów w jej państwach członkowskich. Unia Europejska, podobnie jak inne organizacje międzynarodowe poniosła klęskę podczas konfliktu na Bałkanach, nic bowiem nie zdołała zrobić, co odniosłoby pokojowy skutek na terenach byłej Jugosławii. Stąd też olbrzymi nacisk Brukseli na Cypr, aby zakończono tam konflikt polityczny i zlikwidowano sztuczny podział wyspy.

Początkiem negocjacji pokojowych miał być dokument przygotowany w 1992 r. przez Radę Bezpieczeństwa. Zawierał on propozycję ramowego porozumienia między stroną turecką a grecką. Miał on stanowić podstawę negocjacji dwustronnych, nadzorowanych przez Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych. Projekt ten przewidywał utworzenie jednolitego państwa Cypru, z jednym ośrodkiem władzy, gwarantującym niezależność i integralność terytorialną. Propozycje ukierunkowane były na stworzenie tzw. bizoni lub federacji dwóch państw.

Przedstawiciele obu części wyspy nie zgodzili się na propozycje ONZ. W rezultacie problem podziału cypryjskiego terytorium do tej pory nie jest rozwiązany. Stąd też bardzo duże naciski są wywierane na Turcję, aby zakończyła okupację wyspy, a także aby Ankara

zaprzestała polityki przesiedleńczej, stosowanej w północnej części Cypru.

Układ stowarzyszeniowy

W przypadku Cypru podstawą stowarzyszenia ze Wspólnotami Europejskimi jest umowa podpisana w Nikozji 19 grudnia 1972 r. Porozumienie to zostało zawarte bez zapisu o terminie ewentualnego przystąpienia tego państwa do Wspólnot.

Podstawowym celem układu stowarzyszeniowego było utworzenie unii celnej między Cyprzem a WE. Umowa przewidywała dwa etapy stowarzyszenia, pierwszy z nich - 5 letni, w ciągu którego miała być realizowana strefa wolnego handlu produktami przemysłowymi oraz drugi, w ciągu którego planowano utworzenie unii celnej między stronami układu.

Pierwszy etap stowarzyszenia przewidywał redukcję cel na artykuły przemysłowe oraz rolne. Planowanym terminem zakończenia wstępnego etapu był czerwiec 1977 r. Ze względu na nieosiągnięcie wszystkich zamierzonych celów, został on przedłużony o całą dekadę, tj. do roku 1987.

Realizacja drugiego etapu rozpoczęła się 1 stycznia 1988 r. Okres ten został podzielony na dwie krótsze fazy. Pierwsza z nich obejmuje lata 1988-97 i przewiduje redukcję przez Cypr zarówno cel, jak i ograniczeń ilościowych na artykuły przemysłowe. Z grupy tej wyłączono paliwa oraz listę 15 tzw. wrażliwych produktów. Postanowieniami mają być również objęte 43 artykuły rolne. W pierwszej fazie Cypr ma obowiązek przyjęcia taryfy celnej Unii, a także harmonizować legislację, szczególnie jeśli chodzi o politykę konkurencji oraz zasady pomocy państwa.

Następna faza drugiego etapu stowarzyszenia Cypru z WE powinna rozpocząć się, według planów, w 1997 r. i zakończyć się po 5 latach w 2002 r.. Przewiduje się, że zaowocuje ona wolnym przepływem artykułów przemysłowych oraz rolnych. Innym obszarem objętym procesem dostosowawczym są polityka konkurencji w ramach unii celnej i reguły pochodzenia towarów.

W 1994 r. WE absorbowala 52,1% eksportu cypryjskiego (na drugim miejscu uplasowały się kraje arabskie z udziałem 21,4%). Udział Unii w całkowitym imporcie Cypru osiągnął w tym czasie poziom 50,2%. Do tej pory WE zredukowała całkowicie wszelkie bariery celne oraz zniosła inne ograniczenia w imporcie wyrobów przemysłowych z Cypru. Ograniczenia w przywozie na Cypr mają różny charakter i różną uciążliwość, w zależności od części wyspy. Ogólnie rzecz biorąc ocenia się, że w 1993 r. ponad 64% eksportu towarów wspólnotowych napotykało mniejsze ograniczenia, niż miało to miejsce w momencie podpisywania Układu stowarzyszeniowego w 1972 r.

Stosunkowo ściślejsze powiązania z WE deklaruje południowa część wyspy w porównaniu z północną. Część turecka nie dotrzymuje bowiem ustalonych terminów liberalizacji oraz jej zakresu.

² Na podstawie: The challenge of enlargement, Commission's opinion on the application by the Republic of Cyprus for membership, "Bulletin of the European Communities", Supplement 5/93.

Wspólnoty Europejskie od samego początku udzielają pomocy finansowej Cypru, na którą przeznaczono ogółem 1360 mln ECU, w tym: pożyczki z Europejskiego Banku Inwestycyjnego (EBI) opiewały na 992 mln ECU, darowizny na 299 mln ECU, zaś resztę stanowiły specjalne pożyczki w odniesieniu do inwestycji o zwiększonym ryzyku. W ostatnim czasie realizowana jest pomoc w wysokości 62 mln ECU, z tego 44 mln to pożyczki EBI, 13 mln - darowizny i 5 mln - wsparcie dla inwestycji o zwiększonym ryzyku.

Stan gospodarki cypryjskiej

Cypr jest wyspą położoną w północno-wschodniej części Morza Śródziemnego. Jej powierzchnia wynosi 9,2 tys. km². Dwie trzecie powierzchni zajmują góry fałdowań alpejskich, pozostałe to wyżyny i nieliczne niziny. Na obszarze wyspy występuje klimat śródziemnomorski o średnich temperaturach 11°C w styczniu i 27o w lipcu oraz sierpniu. Suma rocznych opadów wynosi od 350 mm na nizinach do 800 mm w wyższych partiach górskich. Generalnie brak jest rzek stałych - okresowo płyną przez kilka tygodni.

Cypr jest państwem słabo zaludnionym przez niewiele ponad 700 tys. osób. Trzy czwarte mieszkańców to Cypryjczycy greccy, natomiast pozostała jedna czwarta to Cypryjczycy tureccy. Średnia gęstość zaludnienia dla całej wyspy wynosi 76 mieszkańców na km² (wskaźnik ten kształtuje się na poziomie 90 dla południa i 52 dla północy). Jest to kraj charakteryzujący się stosunkowo niskim tempem wzrostu liczby ludności ok. 1% rocznie). W latach 1974-92 przyrost ludności w greckiej części Cypru wyniósł 13,7%, natomiast w należącej do Turcji 48,4%. Taki stan rzeczy jest z pewnością wynikiem polityki przesiedleńczej Turków na Cypr. Stopień urbanizacji wyspy szacuje się na 52,8%.

Tabela 1.

Dane socjo-demograficzne

Ludność (tys.) - 1991 r.	706
- 2000 r.	765
Narodowości: (%)	
Cypryjczycy greccy	75
Cypryjczycy tureccy	25
Religie: (%)	
prawosławni chrześcijanie	76
muzułmanie	19
inne	5
Struktura wieku: (%)	
0-14 lat	25,5
15-65 lat	63,8
ponad 65 lat	10,7

Ogólne wskaźniki ekonomiczne

Na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych odnotowano na Cyprze 2,5% wskaźnik bezrobocia, przy nieco wzrastającej stopie inflacji z 3,8% w 1989 r. do 4,7% w 1994 r. (średnia dla WE w tym ostatnim roku wyniosła 3,4%).

Produkt narodowy brutto *per capita* wynosi średnio, według szacunków, prawie 1000 USD. Należy jednak pamiętać, iż jest on trzy lub nawet cztery razy większy w południowej części niż północnej (ocenia się, że pod względem średniego poziomu dochodu Cypr wyprzedza Grecję i Portugalię i zbliża się w tym zakresie do Irlandii i Hiszpanii).

Zgodnie z ostatnimi statystykami dostarczonymi przez cypryjskie Ministerstwo Finansów, **kraj ten prezentuje się całkiem nieźle jeśli chodzi o spełnienie kryteriów konwergencji w UE.** Deficyt budżetowy stanowi 2,1% produktu narodowego brutto (w porównaniu do 3% dopuszczalnych przez Traktat z Maastricht). Przypuszcza się jednak, że w 1995 r. wskaźnik ten wzrośnie do 4% ze względu na zwiększone wydatki wojskowe.

Dług publiczny w 1994 r. wyniósł 55% PNB i jak się prognozuje wzrośnie w br. do 55,8%, co i tak jest ciągle poniżej kryterium 60%.

Do podstawowych towarów sprzedawanych za granicę należy zaliczyć produkty przemysłowe, stanowiące 73% eksportu (chodzi przede wszystkim o odzież i obuwie, a więc artykuły przemysłu lekkiego). Produkty rolne mają 20% udział w eksporcie Cypru. Są to głównie ziemniaki, owoce cytrusowe oraz grejpfruty. Cypr swój eksport kieruje głównie do krajów Unii Europejskiej (75% artykułów rolniczych), jednak prawie jedna czwarta eksportu trafia do państw arabskich. Wśród pozostałych artykułów sprzedawanych za granicą należy wymienić surowce mineralne.

Jeśli chodzi o import, to najwięcej sprowadza się na Cypr artykułów konsumpcyjnych, sprzętu transportowego, ropy naftowej i paliwa. Najważniejszym partnerem handlowym Cypru jest również UE.

Cypr ma ujemny bilans w wymianie handlowej, gdyż wartość importu dwukrotnie przewyższa wartość eksportu. Natomiast bilans płatniczy jest dodatni, ze względu na duże wpływy dewizowe z turystyki, które szacuje się na 1 mld USD.

Rolnictwo

Użytki rolne stanowią na Cyprze zaledwie 57% powierzchni kraju, z czego prawie połowa to grunty orne i sady. Rolnictwo w południowej części wyspy ma jedynie 6,9% udział w produkcji krajowym brutto (PKB). W sektorze tym jest zatrudnionych około 12,8% czynnych zawodowo.

Uprawa roślin jest w dużym stopniu zależna od sztucznego nawadniania. Z tych obszarów pochodzi około 70% (pod względem wartości) produkcji rolnej

Cypru. Są to przede wszystkim ziemniaki, cytryny, banany, winogrona oraz różnego rodzaju warzywa. Tereny nienawadniane dają możliwość uprawy zbóż (pszenicy i jęczmienia) oraz paszy dla bydła. W produkcji rolnej dominuje sadownictwo, przede wszystkim winorośli, drzew cytrusowych, migdałowych, figowych i oliwkowych. Na terenach nizinnych występuje przyzgodowa hodowla bydła, świń i mułów, natomiast na górskich pastwiskach hodowla - owiec i kóz.

Rolnictwo na Cyprze jest chronione i silnie dotowane przez rząd. Produkcja pszenicy, jęczmienia oraz winogron jest bezpośrednio subsydiowana. W celu uprawy zbóż, ziemniaków oraz drzew oliwnych powołano rządowe przedsiębiorstwa monopolistyczne. Import mleka jest całkowicie zabroniony, natomiast sprowadzanie wołowiny i cielęciny jest w dużym stopniu ograniczone ilościowo.

Wspólnoty Europejskie, w ramach ostatniego protokołu finansowego, 40% pomocy przeznaczyły na uprawę zbóż, 20% na chów owiec, a 12% na uprawę owoców oraz warzyw.

Mimo że Cypr jest wyspą i ma dogodne warunki do połowu ryb, rybołówstwo ma niewielkie znaczenie dla gospodarki państwa. Stanowi ono około 0,3 PKB. Wewnętrzne potrzeby, jeśli chodzi o konsumpcję ryb są znacznie większe, stąd też import w dużym stopniu przewyższa eksport. Ujemne saldo w tej dziedzinie szacuje się na 18,3 mln ECU, w tym 6,2 mln ECU z państwami WE. Cypr stosuje preferencyjne stawki celne w imporcie ryb i przetworów rybnych z Unii Europejskiej, w zamian za to nie otrzymał żadnych dodatkowych koncesji, oprócz tych, które zostały mu udzielone w ramach GSP (Zgeneralizowanego Systemu Preferencji).

Przemysł

W przemyśle pracuje około 20% ludności zawodowo czynnej, głównie w małych zakładach produkcyjnych. Ogólnie rzecz biorąc w ciągu ostatnich dziesięciu lat nastąpił wzmoczony rozwój przemysłu. Na początku lat dziewięćdziesiątych udział produkcji w tworzeniu PKB wyniósł 14,5%. Wskaźniki dla części tureckiej są przy tym relatywnie niższe, niż dla części greckiej.

Przemysł zlokalizowany na północy stanowi zaledwie 25% całego przemysłu Cypru. Mimo tego jest on w tej części wyspy ważniejszy ze względów ekonomicznych niż na południu, gdzie bardzo dobrze rozwinięte są usługi.

W południowej części wyspy rozwinęły się różne gałęzie przemysłu, których produkcja stanowi trzy czwarte ogólnej produkcji przemysłowej Cypru. Pod względem wartości dominuje przemysł rolno-spożywczy (26%) oraz lekki (18%), a także meblowy, odzieżowy i metalurgiczny. Najwięcej zatrudnionych jest w przemyśle odzieżowym i włókienniczym (30%)

pracujących w przemyśle ogółem) oraz w spożywczym (18%).

Na wyspie znajdują się rozległe złoża rudy miedzi, chromu, azbestu, siarki i pirytu. Przemysł ten w dużej mierze korzysta z kapitału brytyjskiego. Ponad 90% produkcji przemysłu wydobywczego przeznaczają się na eksport. Przemysł energetyczny i paliwowy przetwarza importowaną ropę naftową, która jest dowożona do portu i rafinerii w Larnace (około 1 mln ton rocznie).

Według szacunków, eksport artykułów przemysłowych stanowi 73% ogólnej sprzedaży za granicę. Największy w tym udział ma przemysł spożywczy, nastawiony przede wszystkim na produkcję win, wyrobów tytoniowych oraz przetwarzanie owoców.

Słaby rozwój gospodarki Cypru implikuje potrzebę pobudzenia przemysłu. Jest on wciąż mało efektywny, a oferowane wyroby odbiegają od standardów europejskich. Przemysł cypryjski jest stale chroniony stosunkowo wysokimi cłami na towary pochodzące z Unii Europejskiej, jak również dofinansowywany przez państwo. Pomoc rządowa objawia się w różnych formach: gwarancjach kapitałowych, zwolnieniach podatkowych, subsydiowaniu eksportu i inwestycji krajowych. Wiele sektorów przemysłowych charakteryzuje brak nowoczesnych technologii, linii produkcyjnych, know-how itp. Również brak odpowiedniego zaplecza badawczego uniemożliwia odpowiedni rozwój przemysłu i produkcję artykułów o wysokiej jakości. Wydaje się, że większa specjalizacja poszczególnych zakładów produkcyjnych mogłaby przybliżyć proces dostosowywania gospodarki Cypru do wymagań Unii Europejskiej. Jednak do tej pory zagraniczni inwestorzy, będący jedynym źródłem rozwoju technicznego i technologicznego Cypru, natrafiają na poważne trudności natury prawno-fiskalnej.

Usługi

Stosunkowo dobrze rozwinięte są na Cyprze usługi, zarówno bankowe, jak i turystyczne. Dobrze rozwinięta baza turystyczna na wybrzeżu, a więc gęsta sieć hoteli i kąpielisk morskich, gwarantuje przybywanie około 2 milionów turystów rocznie. Wyraźnie różny jest poziom rozwoju tego rodzaju usług na północy i południu. Południe Cypru rozwija się bardzo szybko, bazując przede wszystkim na usługach, a w szczególności turystyce, dającej około 9000 ECU PKB *per capita* i tworzącej 61% produktu krajowego brutto. Gospodarka Cypru jest coraz bardziej uzależniona od turystyki. Jest to jednak sektor, o wysokim współczynniku ryzyka, w długookresowych prognozach rozwoju gospodarki. Należy bowiem zwrócić uwagę na wyczerpywanie się źródeł naturalnych (przede wszystkim wody), a także niewystarczające zabezpieczenie infrastrukturalne. Również ostatnie wydarzenia na południu Europy (konflikt bałkański) oraz na Bliskim Wschodzie

